

Ödev Ahlakına Kadın Açısından Bakış: Maria Von Herbert ve Kant'ın Mektuplaşmaları

Received/Geliş: 19/05/2017
Accepted/Kabul: 30/10/2017

Dilek DALMIŞ*

Öz

Nasıl eylememiz gerektiği sorusu, yaşamla doğrudan ilgili bir soru olarak daima felsefenin odağında yer almıştır. Sorunun yanıtı bize, insana bakışı göstermektedir. Cinsiyetçi bir bakış açısı, ahlak kurallarında cinsiyete bağlı tolerans farkını ortaya çıkarmaktadır. “Bir insan, nasıl davranırsa ahlaklı olur?” sorusu aslında “Bir kadın nasıl davranırsa ahlaklıdır?” ve “Bir erkek, nasıl davranırsa ahlaklıdır?” şeklinde çatallanmaktadır. Felsefe tarihinde de bu soruya verilen yanıtlar, döneme bağlı olarak pek çok farklı ahlak ve etik görüşünü ortaya çıkarmıştır. Ahlakın eğilimler, istekler ya da ihtiyaçlara dayanması gerektiğini reddeden Kant'ın fikirleri en önemlilerindedir. Ona göre evrensel bir ahlak yasası için geçerli olabilecek tek prensip, yalnızca iyi istemektir. Kant, erdemlerin cinsiyetlere göre farklı olduğunu düşünen bir filozoftur. Örneğin ona göre cesaret, erkeğe yakışırken; kadının taşıması gereken niteliklerin başında zarafet gelmektedir. Erdemler ve ahlak öğretileri aslında gerçek kimliklerini eylemlerde göstermektedir. İlişkilerde doğru eyleme karar vermek oldukça zorken tamamen rasyonalist ve ahlaklı yaşamak nasıl mümkündür? İnsan, umudunu kaybettiğinde nasıl yaşamalıdır? Maria von Herbert adında genç bir kadın, Kant'a bu soruyu sormaktadır. Kant'ın son derece rasyonel yanıtlarının karşısında aslında yadsınamayacak duyguların eylemler üzerindeki güçlü etkisine, yaşamda pratik bir isteği kalmayan insanın nasıl yaşaması gerektiği sorusunun yanıtlanmasının kolay olmadığına dikkat çekmektedir. Ayrıca bu mektuplar, Kant'ın kadınlara bakış açısına dair bir ipucu sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ödev ahlakı, cinsiyetçilik, erdem, Kant

* Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, d.erdem@alparslan.edu.tr, 0436 249 49 49 (Dahili 3015).

A Female Look at Duty Ethics: Correspondence of Maria Von Herbert and Kant

Abstract

The question of how we should behave has always been at the center of philosophy as a direct question of life. The answer to the question shows a viewpoint to human being. A sexist viewpoint reveals the difference in sex-related tolerance in moral codes. The question "How is a moral person?" is in fact bifurcated in the form of "moral woman" and "moral man?" The answers in the history of philosophy have revealed many moral and ethical views depending on the turn. Kant's moral vision is one of the most remarkable. It rejects the view that morality should be based on tendencies, desires or needs. According to him, the only principle that can be applied to a universal moral law is good will. Kant is a philosopher who thinks that virtues are different according to gender. For example, when courage is appropriate for him, Elegance is at the forefront of the qualities that women should bear. The virtues and teachings of morality actually show their true identity in actions. How is it possible to live a totally rationalist and moral dreadfully deciding to act correctly in relationships? How does a person live when he loses his hope? A young woman named Maria von Herbert asks Kant about this question. It is not easy to answer the question of the powerful influence of feelings that can not be denied in the face of Kant's extremely rational responses to actions, how a person who does not have a practical request in life should live. These letters provide a clue to Kant's point of view of women.

Keywords: Duty Ethics, sexism, virtue, Kant

Kant'ın Ödev İnsanı

Felsefe tarihinde en önemli ve etkili düşünürlerin başında gelen Immanuel Kant, aklın çalıştığı eserleriyle Aydınlanma düşüncesinin simgesi olmuştur. Bunun yanı sıra ahlak ve etik görüşü ile de en çok atıfta bulunulan düşünürlerin başında gelmektedir. Çarpıcı taraflarından biri, Kant'ın ahlak görüşünde yer verdiği insan modelinin, oldukça idealist biçimde resmedilmesidir. Böyle bir insanın, sosyal hayatın karmaşık gerçekliği içinde nasıl eyleyebileceği ise açıkçası ilgi çekmekte, merak uyandırmaktadır. Ayrıca birbirimize nasıl davranmamız gerektiği sorusu, ahlakın da sorunsallaştırılmasıdır. Bu sorunun yanıtlanması ise, felsefi açıdan ele alınmış olsa bile, kişisel ya da kültürel yargıların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

Kant'ın eserlerindeki amacı, mutlak bir zorunluluk taşıyan, sadece insan değil, akıl sahibi tüm varlıklar için geçerli olabilecek bir evrensel ahlak yasasına ulaşmak olmuştur. Bunu insanın doğal yapısında ya da dış dünyanın koşullarında değil, saf aklın kavramlarında bulunabileceğini öne sürmüştür (Kant, 2009, s. 4). Böylece bir pratik felsefeye ulaşma çabasıdır. Bu pratik felsefede, ilişkilerde 'olması gerekenler' yani yapılması gereken eylemlerin belirlenmesi söz konusudur. Belirlemeler; duyum, haz, acı, beğeni gibi ölçütlere dayandırılmaz. Çünkü bunlar deneyseldir ve bu yüzden nesnellik yani herkes için geçerlilik sağlayamazlar (Kant, 2009, s. 44). İnsanın doğal yapısı da bunu temellendirmek için yeterli olmayacaktır. Çünkü her ne kadar akla sahip olsa da bunu nasıl kullandığı anlamlıdır. Dış dünyadaki koşullar da ahlak yasasını temellendirmede sabit bir dayanak veremeyecek kadar karmaşıktır. Çünkü tıpkı deneyimler gibi rastlantısaldırlar (Kant, 2009, s. 60). Kant, hem bu sebeplerden hem de tıpkı pozitif bilimlerdeki sabit hakikatler gibi bir temele varabilmek için bu dayanağı insanın zihninde, metafizikte aramıştır. Zira insanın, bu tür soruları konu edebilmesini sağlayan da yine bu aklıdır, bilincidir. Ona göre böyle bir ahlak metafiziğinin gerekliliği, pratik ilkelerin kaynağını bulmak için değil, doğru yargıda bulunmak için bir rehber ve üstün bir norma ihtiyacımız olmasıdır. Aksi takdirde bozulmaya açıktır (Kant, 2009, s. 5). Demek ki Kant'a göre biz insanlar, ne kadar özel niteliklere sahip olsak da bir yönlendirici olmadığı sürece yanlış eylemlere meyilliyizdir. Zaten ne kadar erdeme sahip olursak olalım, iyi bir isteme olmadığı sürece, bunlar kötü ve zararlı olabilirler (Kant, 2009, s. 1). Örneğin cesaret, bir erdemdir ve her zaman övgüyle karşılanır. Oysa her zaman iyi bir eylem ortaya çıkarmayabilir. Cesaret, kendimiz dışında bir canlıyı tehlikeden kurtarmamızı sağladığı gibi, yine başka bir canlıyı öldürmemizi de sağlayabilir. Yani bir kahraman da bir katil de aynı cesarete sahip olabilir. Burada ayırıcı ve belirleyici şey, iyiyi istemek olmalıdır. Eylemimize iyi isteme yön vermediği sürece, cesaret kötülük de getirebilmektedir. Akıllı bir varlık olmak da, nasıl eylemesi gerektiğini bilmediği sürece, yeterli olmayacaktır. Aklın görevi, Kant'a göre, "araç

olarak iyi olanı değil, kendi başına iyiyi” ortaya çıkarmaktır (Kant, 2009, s. 11). Bir şeyi işimize yaradığı için iyi demek, çıkarlarımıza uygun olduğu için istemek, hem meseleyi subjektifleştirecektir hem de çıkarlara dayalı eylemler kaçınılmaz biçimde çatışmalara, kaosa sebep olacaktır. Böylece Kant, ahlak yasasında belirleyici unsur olan koşulsuz ‘iyi istemeyi’, ödev ahlakının merkezine almaktadır.

Kant’a göre, insanın ahlakî ödevini şöyle sıralamak mümkündür:

Amaca yararlı olan eylemler, ödevde belirleyici olamaz; hatta onunla çatışmaktadırlar (Kant, 2009, s. 12). Yararlı olan şeyler, ahlaklı olmayabilir. Dolayısıyla bizi amacımıza ulaştıracak eylemler, mübah olmayabilir; yani o eylemimizi ahlaklı kılmaz. Bu nedenle eylemlerimizde çıkarımıza göre hareket etmek, ahlakî değildir. Kendimizi ne kadar seversek sevelim veya ‘önce ben’ düsturuyula en çok kendimiz için kaygılanmaya eğilimli olsak bile, bencillik ve menfaatçi olmak, ahlaklı bir şey değildir.

Eylem, ödevde uygun bile olsa ve eyleyen kişi bunu yapmaya doğrudan doğruya bir eğilim duysa bile ödevden dolayı yapılmamışsa ahlakî olamaz (Kant, 2009, s. 12). Çoğu insan dışarıdan motive edilmeye, biri tarafından yönlendirilmeye açıktır. Kendi başına yargıda bulunmaya ya çekinir ya da bunu yapabilecek kadar düşünmekten uzak yaşamaktadır. Bu tip kişiler, ahlakî davranışlarda da bir yönlendirmeye hatta zorlamaya ihtiyaç duyarlar. Oysa ahlaklı eylem, kişinin kendi yargı ve iradesi sonucu ortaya çıkıyorsa hakikidir. Cennetle ödüllendirilmek ya da cehennemden kurtulmak için, yani Tanrı’dan rüşvet alırcasına, ibadette bulunmak, iman açısından ne kadar tartışmalı ise dışarıdan herhangi bir şekilde zorlanarak ya da dürtülerek eylemde bulunmanın ahlakiliği de o kadar tartışmalıdır. Bu prensibe göre kendimizi sevdirmek, sırf bizi terk etmesinler ya da iyi bir insan olduğumuzu düşünsünler diye insanlara iyilik etmek, yardımda bulunmak da çıkara dayandığı için, bir koşul içerdiği için ahlaklı olmayacaktır.

Başkalarını memnun ya da mutlu etmek için, üstelik de kendini zor duruma sokma pahasına, iyilik yapılamaz. İyilik, ödevden dolayı yapıldığında anlamlıdır, değerlidir (Kant, 2009, s. 13). Yani maddi ya da manevi (duygusal tatmin, saygınlık görmek ve benzeri) beklentilerle eylemek, ahlaklı olmamaktadır.

Kişinin, kendi mutluluğunu garantiye alması; ödevdir. Ancak mutluluğu amaç edinirken de yapılacaklar, sadece ödevden dolayı olmalıdır. Bütün eylemlerimizi belirleyecek şey, yasa olmalıdır; ödevimiz, eylemlerimizin ahlaki olması için, yasa benzeri bir zorunluluk olarak istemede belirleyici olmalıdır (Kant, 2009, s. 14). Geçerli olabilmeleri için, kesinliğini sağlayacak bir temellendirmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Kant’ın ödev insanının olmazsa olmaz iki niteliği vardır. Bunlar, özgür istenç ve sorumluluktur. Bütün insan eylemlerinde bunları

görmek mümkün olmamaktadır. Onun düşüncesine göre hem duyuşsal anlamda hem de ahlakî anlamda bu niteliklerin gelişmesi için sanatla yetkinleşmek gerekmektedir (Kula, 2008, s. 287).

İnsan için yaşamını sürdürmesi, ödevdir. Yaşamı ne kadar çekilmez olsa da ve artık buna devam etmek için bir sebebi olmasa da insan, yaşamakla yükümlüdür (Kant, 2009, s.13). Yaşamımız, bitmez gibi görünen felaketler getirmiş olabilir ve bunun sonucunda biz, kendimize duyduğumuz sevgiden ötürü daha fazla acı çekmemek için yaşamaktan vazgeçmeye karar verebiliriz. Bu istek ne kadar güçlü görünürse görünsün, intihar kararımızı gözden geçirirken, bunun, yani yaşama son verme kararının, herkes için uygun/geçerli olup olmadığını düşünmemiz gerekliliği doğmaktadır. Kant'ın bu konudaki görüşü net görünmektedir: “... Burada çok geçmeden görürüz ki belirleniş yaşamı geliştirmek olan aynı duyuşla yaşamın kendisini yok etmenin yasa olduğu bir doğa, kendi kendisiyle çelişir ve doğa olarak var olamaz; dolayısıyla o maksimin (ölçütün) genel bir doğa yasası olabilmesi olanaksızdır. Sonuç olarak da en üstün ödev ilkesiyle tamamen çatışıyor.” (Kant, 2009, s. 39). Öte yandan, yaşam karşısında kedere kapıldığımızda ‘haklı bir bezginlikle’ yaşama, dünyanın hengâmesine sırtımızı dönmek; soylu bir tutum olmaktadır (Kant, 2010, s. 16). Bu ikisi arasındaki ayırım, nasıl belirlenmektedir? Yaşamaktan vazgeçmek ile ona sırtımızı dönmek arasındaki fark ile kast edilen, çevremizde yaşamaya devam etmek için bize keyif veren bir şey bulamadığımızda, daha soylu bir uğraş seçmek yorumu yapılabilir. Ancak umudunu kaybeden biri için, dikkatini tekrar yaşamaya çekecek bir şey bulmak, her zaman kolay olmamaktadır. Bu kararın kendisi zaten kolay verilen ve kolay vazgeçilen bir karar değildir.

Zora düştüğümüzde, sırf kendimizi kurtarmak için, yalan yere söz vermek; ahlakî değildir. İlişkiideki güvene zarar veren bir eylem olduğu için bütün kötülüklerden çok daha zararlı olabilmektedir (Kant, 2009, s. 18). Eylemlerimizin olası sonuçlarını doğru değerlendirmek, gereklidir. Böyle bir durumda, yalan yere söz verme sonucunda, güven ortadan kalkar ve artık kimse birbirinin sözüne kıymet veremez ve güvenemez. Bazen iyi niyet, abartılı bir hale dönüşebilir. Merhamet, bizim gözümüzü kör edebilme tehlikesine sahiptir. Kant açısından, yufka yüreklilik, başkalarına gösterilen hayırseverlik; güzel ve sevimlidir. Ama aynı zamanda zayıf ve kördür; çünkü bizi, muhtaç bir kişiye yardım etmeye kışkırtmaktadır. Ancak, başka birine borçlu olduğumuz halde bunu yapmak, adaletin dengesini bozmak demektir. Bu da eylemdeki erdemini düşürmektedir (Kant, 2009, s. 17) . Bu tür durumlarda karar verirken adaleti gözetmek ve daha yüksek veya öncelikli yükümlülüklerimize dikkat etmek gerekmektedir. Peki, karar verme becerimiz, bunu her zaman sağlayabilecek kadar güçlü ve nitelikli midir?

Kant, insan aklına duyduğu güvenle, aslında bu ödev yasasının içimizde olduğunu, şu şekilde ifade etmektedir: “...Ona [insana]hiç de yeni bir şey öğretmeden, yalnızca Sokrates gibi, kendi ilkesine dikkati çekince sıradan insan aklının bu pusula elinde, karşılaştığı bütün durumlarda neyin iyi, neyin kötü, ödevde uygun ya da ödevde aykırı olduğunu nasıl ayırtmasını bildiğini; dolayısıyla dürüst ve iyi, hatta bilge ve erdemli olmak için ne yapmak gerektiğini bilmek için hiçbir bilime ve felsefeye gereksinim olmadığını burada göstermek kolay olur. Her insanın yapmak, dolayısıyla bilmekle yükümlü olduğu şeyin bilgisinin, her insanın – en sıradan insanın bile – işi olduğu, pekâla önceden kabul edilebilir...” (Kant, 2009, s. 19). Açık ki biz, bu ahlak yasasını içimizde taşımakla, hangi durumda nasıl eylememiz gerektiğinin bilgisine de potansiyel olarak zaten sahibizdir. Önemli olan, eylemlerde uygulanmasıdır. Bu nedenle Kant, potansiyel olarak bu ilkeye sahip olsak bile, ahlaklı eyleme yolundan sapmamak için, bu prensibin bilimselvari bir sisteme oturtulması gerektiğini savunmaktadır (Kant, 2009, s. 20).

İnsanları yüreklendirmek için, ahlakî eylemler örnek olarak verilebilse de ahlaksal yetkinlik idealimizle karşılaştırılmadığı sürece çıkmaza sürüklemektedir. Örneklerle kendimizi yönlendirmemiz mümkün değildir. Kant’a göre hiçbir eylem ya da kutsal kişi bile, böyle bir yetkinliğe sahip olmayabilir. Ona göre en üstün iyi Tanrı’dır ve biz bunu, idesinden bilmekteyizdir ve bu ide, özgür isteme kavramına ayrılmaz biçimde bağlıdır (Kant, 2009, s. 25). Bunlar, onun içindeki teologu ortaya koymaktadır. Öyle ki Tüzer’e göre Kant aslında Hristiyanlığın dinsel etik sistemini ve içeriğini değiştirmeden Tanrı kavramı yerine akli koymuştur (Tüzer, 2015, s. 142). O halde insan eylemlerinin ödev niteliğinde olması konusunda Kant’ın kendisinin de güçlü bir karamsarlık taşıdığı düşünülebilir mi? Aksi olsaydı, eylemlerle örnek vermek üzerine bu kadar katı bir reddediş içerisinde olmazdı. Ayrıca yine bu görüşünü ‘kutsal kişilerin dahi örnek olacak yetkinlik taşımadığı’ düşüncesiyle desteklemektedir. Buradan, insan dünyasında, her ne kadar insan akli, ödev ahlakı konusunda güven verse de ödev ahlakı sadece potansiyel olarak vardır ve eylemlerde görülmesi çok zordur. Ya da yeryüzünde bize bu konuda rehber olabilecek kimse yoktur. Eğer burada, örnek alma konusunda bir süre sonra örnek alınan kişinin karakterinin eylemlerin önüne geçme tehlikesi ise kast edilen, o zaman bu kaygı, anlaşılabilir. Ancak yine de fazlaca katı ve karamsar görünmektedir.

Duyularımız ve eğilimlerimiz, ahlak konusunda bir ölçüt olamazlar; çünkü kararımızı güçleştirerek bizi kötüye yönlendirebilmektedirler. Ahlak kavramlarının hem yeri hem de kaynağı, a priori olarak akılda bulunmaktadır (Kant, 2009, s. 27). Eylemleri belirleyecek isteme ise pratik akıldır. Bu isteme, eğilimlerden bağımsız olarak pratik akıl bakımından zorunlu, yani iyi olduğu bilinen şeyleri seçmektir (Kant, 2009, s. 29). Eylemlerde zihniyet yani düşünme biçimi önemlidir. Bir şeyi; yararlı olduğu ya da zarar vermediği ya da emredildiği için yapıyorsak, yasaklandığı için yapmıyorsak, burada dıştan bir belirleme söz konusu olduğu için

ahlakî olduğunu söyleyemeyiz (Kant, 2007, s. 35). Zaten böyle bir durumda bir koşul, beklenti, çıkar söz konusudur ki bu da koşulsuz buyruğun temel ilkesi ise çatışmak demektir. Üstelik sonraki prensip de bunu desteklemektedir.

Bu iyi isteme iradesi, bir zorlamaya gerek duymaksızın, yasayla kendiliğinden uygunluk içindedir. Bu kesin bir buyruktur ve bir eylemi başka bir eylemle şartlamadan, araç kılmadan kendisi için sunmaktadır (Kant, 2009, s. 30).

Buyruk; eyleyen kişi eyleminin iyi olup olmadığına hemen karar veremediği durumlarda bile, o eylemini hemen yapmamasını sağlamaktadır. “...*Bütün bilimlerin pratik bir bölümü vardır; bu bölüm, bir amacın bizim için olanaklı olabilmesi için yapılması gerekenlerden ve bu amaca nasıl ulaşılabileceğini söyleyen buyruklardan oluşur. Bundan dolayı bunlara **beceri** buyrukları denir. Amacın akılsal ve iyi olması burada söz konusu değildir; söz konusu olan, bu amaca ulaşmak için neyin yapılması gerektiğidir...*” (Kant, 2009, s. 31). Demek ki bu yargı yetisiyle kişi, eylemi konusunda acele etmeden, neyi yapıp neyi yapmaması gerektiği konusunda ‘doğru’ karar verebilme becerisine sahip olmaktadır.

Kant’a göre mutluluk, insanın neliğine özgü bir şeydir. Mutluluk, tüm insanlarda a priori olarak var olan bir amaç olarak düşünülebilir (Kant, 2009, s. 32). Yani tüm insanların hatta akıl sahibi tüm varlıkların mutluluğu istemesi bir gerçektir ve doğalarından, özlerinden gelmektedir. Yaşamda mutluluğu amaçlarken onu tasarlama ve onun için yapılan eylem biçimlerini düşündüğümüzde, bir karmaşa ile karşılaşmaktayız. Zaten bu nedenle, mutluluk, kadim dönemlerden bu yana hâlâ tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Tanımı, net değildir; onu amaçlarken ne yapmamız gerektiği ve yaptıklarımızın ne kadarının hakkaniyet taşıdığı net değildir. Bir kesinlik içinde karar vermenin zor olduğu konulardan biridir. Kant da bu belirsizliğin farkındadır. Öyle ki insanların, mutluluğu dilediği halde ne istediğini hiçbir zaman kesinlik ve tutarlılıkla söyleyemediğini belirtmektedir. Bu tespitini yaparken sebebin mutluluğun belirsiz bir kavram oluşu kadar, bu kavramı oluşturan öğelerin deneysel oluşunu işaret etmektedir (Kant, 2009, s. 34). “...*ve akıl sahibi bir varlığın mutluluğunu hangi eylemin sağlayacağını emin ve genel bir şekilde belirlemek sorunu, tamamen çözülmez bir sorundur...*” (Kant, 2009, s. 35). Heimsoeth’e göre Kant’ın yaşadığı dönemde insan yaşamındaki eylemleri mutluluk amaçlı temellendirmek yaygındı ve ayrıca pratik aklın özel ve derin anlamındansa deneyimlere yer veriliyordu. Kant’ın mutluluk kavramının ahlaklılığa uygun bir dayanak olmadığı savunusu, aynı zamanda dönemindeki bu eğilime karşı mücadelesidir (Heimsoeth, 2012, s.117).

Ahlaklılığın kesin buyruğu; eylemin biçimi, içeriği ve sonucu ne olursa olsun, özü bakımından iyi niyetli olmasıdır. Kant’a göre bir eylemi ahlaklı yapan, şey budur (Kant, 2009, s.

33). Aslında bir eylemin özünün iyi niyete sahip olması, o eylemi kesin olarak iyi yapmaya yetmemektedir. Yine de Kant, bu tür durumları baştan elemiş görünmektedir. Bir doktorun çok tehlikeli olduğu halde hastasını kurtarma gibi iyi bir niyetle müdahalede bulunması, onun hayatını kaybetmesiyle sonuçlanabilir. Yine de Kant'ın prensibine göre bu, ahlaklı bir eylem olacaktır. Ya da bir bilim adamının, bu bir Nazi toplama kampında çalışan biri de olabilir, kansere çare bulmak için insanlar ya da hayvanlar üzerinde deney yapması da iyi niyete sahip olabilir. Sonuçta o deneklerin ölmesi, eylemin ahlaklılığını engellemeyecek midir? Bu açmaz gibi durumdan kurtulmak için, Kant'ın söyleyeceği prensibi, hiçbir insanı araç olarak görmemek prensibi olacaktır. İnsanları araç olarak değil, amaç olarak görmek gerekmektedir. Buyruk, budur (Kant, 2009, s. 45). Ayrıca eylemlerimiz konusunda karar verirken, ölçütümüz, akıl sahibi her varlık için geçerli olabilecek bir maksime sahip olmasıdır. Öyle ki neredeyse, 'genel bir doğa yasası' kadar zorunlu geçerli olmalıdır (Kant, 2009, s. 38). Böylece bu ahlak yasası, çıkmazdan kurtulmuş görünmektedir.

Yaşamına bir anlam katmak, kendine bir amaç belirlemek isteyen kişi için bu amaç, kendisindeki yetenekleri mümkün olduğunca geliştirmek olmalıdır. Kant'a göre akıl sahibi bir varlık olarak insan bunu zorunlu olarak istemektedir aslında. "*...Çünkü bu yetiler, her çeşit olanaklı amaçlar için ona verilmiştir ve yararlıdırlar.*" (Kant, 2009, s. 40). Hiçbir şeyin sorumluluğunu taşımadan, düşünmeden eğlence peşinde geçmiş bir ömür, bu prensibe göre, ahlaklı olmayacaktır. Kant; insanların eylemde bulunurken birbirlerine duygudaşlık ve sevgiyle bağlanması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü başkalarından yalıtılmış ve umursamaz bir yaşam tercihinde bulunsak bile, eninde sonunda buna ihtiyaç duyacağımızı düşünmektedir (Kant, 2009, s. 40). Yine de sorumluluk, birbirine karşı yükümlü olma konusunda Kant, incelikli bir ayırım yapmaktadır. Şöyle ki eylemlerimizden kendimiz sorumluyuz, eylemlerimizde başkalarına karşı da sorumluyuz; ancak o başkalarının kendisine karşı bir yükümlülük değildir (Kant, 2007, s. 32). Yani sorumluluğumuza karar verirken esas olan eylemlerdir. Kişilerin kendisine karşı sorumluluk duymak, o kişiye tabi hale getirerek ödev ahlakından kopuş riski taşımaktadır. Ya da gözün ve iradenin körleştiği, bağımlı bir ilişki doğurabilmektedir. Sonraki açıklaması da bunu destekleyici niteliktedir:

"...Kimi yükümlülükler, asla sona ermezler; örneğin birine karşı iyilikte bulunmuş bir kişi söz konusu olunca, böyle bir kişiye mukabelede bulunmuş olursa da o yine bana iyilikte bulunan ilk kişi olarak kalır ve ben her zaman ona karşı yükümlü olurum. Ama bu yükümlülüğü yine de ortadan kaldıran bir durum vardır; o da hayırsever kişinin bana kötü bir oyun oynamasıdır..." (Kant, 2007, s. 34). Demek ki herkesin her koşulda doğru eylemi gerçekleştirmesinin garantisi olmadığını düşündüğümüzde, eyleme yani duruma göre karar verme prensibine ulaşmak mümkündür. Yükümlülüğümüz, o kişinin kendisine değildir ki aksi

halde onu her durumda kabul etmemizi gerektirir. Burada değer ya da anlam, kişilikten değil, eylemden kaynaklanmaktadır. Potansiyelden ziyade pratikle ilgilidir.

Ahlaklılık, irade ile ilişkilidir. “...Şimdi yargılarında başka herhangi bir şey tarafından yöneltilmeyi kabul eden bir akıl düşünmek olanaksızdır; çünkü bu durumda özne, yargı gücünün belirlenmesini aklına değil, dürtülerine yükledi. Akıl, ilkelerinin yapıcısı olarak, kendini yabancı etkilemelerden bağımsız görmelidir; dolayısıyla o, pratik akıl ya da akıl sahibi bir varlığın istemesi olarak, kendisi tarafından özgür olarak görülmelidir...” (Kant, 2009, s. 67). Sayılan prensiplerin gerçekleşmesi için akıl kadar gerekli bir kaynak daha var ki o da insanın özgürlüğüdür. Eğer insan dünyasında doğadaki gibi bir nedensellik olduğunu iddia edersek, o zaman tercihte bulunabilme ve özgür iradeden söz edemeyiz. Oysa Kant’ın ödev insanı, bizzat kendisi isteyerek ve iyi isteme ile eylemde bulunan bir insandır. Dolayısıyla bu eylemlerin olanaklı kılınması için, özgür istemeye, özgürlüğe yer açmak gerekmektedir. Kant’a göre insan dünyası, özel türden nedenselliği olan bir dünyadır (Kant, 2009, s. 65). Eylemlerimiz, birbiriyle bağlantılıdır. Sorumluluktan kaçmak istesek bile, doğadaki gibi bir nedensellik olmasa da, kararlarımızı verirken birbirimizi bağlayıcı özelliklere sahibizdir. İlişkilerimizin doğasında bu vardır. Varlığımızı idrak etmek için başkalarına ihtiyaç duymamız gibi, kendimizi ilişkilerimizde anlamlandırmaktayızdır. Yaşadıklarımız ve onları idrak etme tarzımız, sonraki eylemlerimizi belirleme özelliklerine sahiptir.

Yukarıdaki bölümlerde nitelikleri ve eylem özellikleri verilen Kant’ın ödev insanı, acaba gerçek ilişkilerde nasıl eyleyecektir? Bu niteliklerin, gerçek durumlarda ortaya çıkışı, vuku bulması nasıl olacaktır. İşte Maria von Herbert ve Kant arasındaki mektuplaşmalar, bize bu sorunun yanıtı için, Kant’ın ödev insanının aramızda yaşasa nasıl olacağını göstermesi bakımından önemlidir.

İlişkiler

İlişkilerimizde pek çok insanla karşı karşıya geliriz. Bunlardan kimisini kendimize yakın bulurken ve onlarla vakit geçirmekten keyif alırken, kimisiyle ilişkimizi sınırlandırır, hatta tahammül etmenin bir yolunu bulamayız. Kant’a göre bir şeyin veya bir insanın bizde uyandırdığı haz veya acı hissi, bize bunları hissettirenlerden çok bizim bu hisleri duyma yatkınlığına dayanmaktadır. Bu nedenle, bizim âşık olduğumuz ya da sevdiğimiz biri, bir başkasına itici gelebilmektedir ya da tersi mümkün olabilmektedir (Kant, 2010, s. 7). Şu halde hissettiklerimizin kaynağı, biz olmaktayızdır. Yine de ilişki söz konusu olduğunda bütün tarafların mevcudiyeti, etkisi ve dolayısıyla sorumluluğu söz konusu olmaktadır. Bu noktadan sonra duyulan hislerin ve ilişkinin akıbeti, buna bağlı olmaktadır. “...Yüce, harekete geçirir; güzel, büyüler...” (Kant, 2010, s. 9). Nüktedan olmak, maharetli olmak, sevimlilik ve gönül

okşamak, kibarlık; güzeldirler ve sevgi uyandırırılar. Kendimizin, ülkemizin ya da dostlarımızın hakları uğruna tehlikeyi cesurca göze almak (Kant, 2010, s. 16), anlayışlı olmak, cesur olmak, doğruluk ve dürüstlük, bencil olmayıp lütufkâr olmak, sadık ve azimli olmak; yücedirler ve saygı uyandırırılar (Kant, 2010, s.12). İlişkilerin soylu yani yüce bir zemine sahip olması gerekmektedir; zira güzellik geçicidir. Güzellik ne kadar ilham verici olsa da yücelikle yani erdemlerle, emekle bütünleşmiş bir şeye dönüşmedikçe ileriye götüren bir ilişki olamayacaktır. Kant, dostlukta yüceliğin, cinsiyetler arasındaki sevgide ise güzelliğin hâkim olduğunu düşünmektedir (Kant, 2010, s. 13). İnsanın maharetlerini, yetilerini ve diğer canlılara nazaran derinliğini ve potansiyelini düşündüğümüzde, bu şekilde ayırmaktansa her ikisinin de bir arada olduğu bir gönül ilişkisinin varlığı; imkânsız olmasa gerek. Aksi halde insan oluşumuzla ve bunun bize kattığı 'üstünlüklerle' övünmemizin, hiçbir anlamı kalmayacaktır. Zaten Kant da ahlakî doğanın bütününün, güzellik ve asaletin biraradalığı olduğunu kabul etmektedir (Kant, 2010, s. 31). Ve ister kadın olsun ister erkek, ilişkilerde tüm insanlardan beklenen, bu ikisini bir araya getirmesidir (Kant, 2010, s. 32).

İlişkilerde yanlışlar ve ihmalkârlıklar; kaçınılmazdır. Çünkü bizler, kusurlu varlıklarızdır. Bu tür durumlarda sormamız gereken, ne kadarını hoş göreceğimiz meselesidir. Kendimiz kadar sevdiğimizize (duyduğumuz sevgi ve hayranlığın boyutuyla orantılı olarak) ayrıcalık tanımamız, bizim zaaf olarak düşünebileceğimiz eğilimlerimizden biridir. Çünkü ilişkimizin verdiği hazzı kaybetmek veya sosyal bir varlık olarak yalnız kalma korkusuna sahibizdir. Kant, burada da yol göstericidir. Ona göre hoşgörü; dostluk göstererek ve ötekilerin taleplerine razı olup kendi eylemlerimizi onların niyetlerine uydurarak, anlaşmaya hazır olmamızdır. Bu, yüreğin esnek olması demektir; ama erdem olmamaktadır. Çünkü bu hoş görme, yüksek ilkeler aracılığıyla sınırlandırılmış olmadıkça her türlü ahlaksızlığa ve kötülüğe yol açmaya hazırdır (Kant, 2010, s.18). Kant, bu ilkelerin, insan doğasının güzelliği ve asalet duygusunda olduğunu söylese de aynı doğamızın zayıflığını ve evrensel ahlak duygusunun pek çok yürekte güçsüz oluşunu kendisi de kabul etmektedir (Kant, 2010, s. 19). Onur ve utanç duygusu, ortak iyiliğimiz için harekete geçirmede bir etken olabilmektedir (Kant, 2010, s. 20). Bunların verdiği his ve seziler, bize prensipler ve sınırlar konusunda yol gösterici olma gücüne sahiptirler. Kimimiz bu prensipleri içimizde, hiçbir zorlama ya da eğitime ihtiyaç duymadan taşırken kimimiz sahip olmadığımız gibi farkında bile değilizdir. Kant, yine de bu konuda iyimserlik diyebileceğimiz umudunu koruyor görünmektedir.

“...İnsanlar arasında ilkelere göre davranan çok az kişi var- bu son derece iyi bir şeydir; çünkü insan bu ilkelere çok kolay yanılabilir ve bundan kaynaklanan sakınca, ilke ne kadar evrensel ve ilkeyi önüne koyan kişi ne kadar kararlıysa, o kadar kapsamlı olur. İyicil dürtülerle hareket edenler, çok daha kalabalıklar ve bu, kendi başına kişinin tikel bir meziyeti sayılmasa da en mükemmel şeydir... Ama pek çok kişi, pek düşkün olduğu benliğini, çabasının tek referans noktası olarak gözünün önünde sabitleyenler ve her şeyi çıkar etrafında döndürmeye çalışanlar

arasındadır. Bunun böyle olmasından daha yararlı bir şey de olamaz; çünkü bunlar en çalışkan, en düzenli ve en ihtiyatlı kişilerdir; bütüne destek ve dayanıklılık verirler, niyetleri öyle olmasa da ortak iyiye hizmet ederler, gerekli koşulları sağlarlar ve ince ruhların, güzelliği ve uyumu üzerine serecekleri temeli sunarlar...” (Kant, 2010, s.30).

Kant’ın özel ilişkilerde, bilhassa kadınlara tavsiyesi temiz yürekli olmak ve tevazudur. Çünkü kadının doğası gereği ‘cinsilâtif’ olması, buna yatkınlık doğurmaktadır (Kant, 2010, s. 38-39). İlişkilerde her iki cinse de tavsiyesi, hissettiklerimiz bizi ne kadar duyarlı yaparsa yapsın, hataya ve kötülüğe karşı tetikte olmaktır. Hoşlanmamızın sebebinin ne olduğunu ve kendimizden ve başkalarından ne beklediğimizi sorgulamak buna yardımcı olabilir. Büyük sevinçler ve insanların kusursuzluğuna ilişkin büyük beklentilerden uzak durmak, hem kendimizin hem de başkalarının mutluluğunu kolaylaştıracaktır (Kant, 2010, s. 44).

Maria von Herbert ve Kant

İnsanı en çok zorlayan şeylerden biri, dünyanın içinde yaşayıp da onun hakkında konuşmaya çalışmaktır. Çünkü konuya gerçek hâkimiyet, ona her yönüyle bakabilmeyi gerektirmektedir. İlişkilerdeki durumumuz da böyledir, bir yandan yaşarken bir yandan doğru yargıda bulunmak zor olabilmektedir. Bu nedenle çoğu zaman, dışarıdan bir gözün bakışına ihtiyaç duyarız. Eğer ilişkiler ve ahlakî tutumlar hakkında genel-geçer, kesin prensipleri bulmuş olsaydık yaşam, çok daha kolay olabilirdi. Yine de bu prensipler konusunda en iddialı etik ve ahlak görüşlerinden biri olan Kant’ın görüşü, ilgi çekicidir. Kesin bir buyruk içermektedir. Bu nasıl mümkün olabilmektedir? Kaygı’ya göre Kant’ın kesin buyruğu; tek bir ilkeyi değil, eylemde bulunan koşullar bütününe göre yasa biçimini taşıyabilecek ilkeyi buyurduğu için kesin olabilmektedir (Kaygı, 2006, s. 12). Dolayısıyla uygulamada merak uyandırmaktadır. Yaşamımızda karşılaştığımız sorunlarda, ilişkilerimizde ona danışma imkânımız olsaydı, acaba eserlerindeki kadar net konuşabilir miydi, bize neler söylerdi? Kant’ın Maria von Herbert ile olan mektuplaşması¹, bu soruya yanıt olması bakımından ilgiye değerdir.

1791 yılında Kant, Maria von Herbert adında daha önce tanımadığı, Avusturyalı bir kadından mektup alır. Herbert, Kant’ın eserlerini, özellikle “Ahlakın Metafiziğinin Temellendirilmesi” adlı eserini okumuştur. Mektuplarında Kant’ın fikirlerinden yola çıkarak, kendi yaşamıyla ilgili tavsiyelerde bulunmasını rica etmektedir (Langton, 1992, s. 481). Mektubunda yazdıklarına göre Bayan Herbert, sevgilisine daha önce söylediği bir yalanı itiraf etmiştir. Bunun üzerine genç adam, ilişkilerini yeniden değerlendirerek sadece arkadaşlık boyutuna çekmiştir. Bayan Herbert, sevgilisinin aşkını kaybetmiştir. Bu nedenle yaşama amacını da kaybetmiş hissetmektedir. Ve Kant’tan, ne olursa olsun insanın yaşamaya yükümlü olduğu prensibine dayanarak, kendisine bundan sonra nasıl yaşaması gerektiği konusunda yol

¹ Mektupların metni, Rae Langton’ın “Duty and Desolation” adlı makalesinde yer almaktadır.

göstermesini istemektedir (Langton, 1992, s. 482). Kant, verdiği yanıtta, türü ne olursa olsun ilişkilerde karşılıklı saygı olması gerektiğini vurgulayarak başlamaktadır. Yine de özellikle aşk ilişkisinde, kişilerin kendilerini başka türlü, derinliğine açma isteğinden, buna karşın bir çeşit güvensizliğin verdiği temkinlilikle bundan uzak durduğundan söz etmektedir. Kant, genç kadına şu sözü hatırlatır: ‘‘Sevgili dostlarım, dost diye bir şey yoktur!’’ (Langton, 1992, s. 483). Herkes, her ne kadar karşısındakine düşkün olsa da, kendisini korumak isteğinden dolayı, ruhunda bariyerlere sahiptir ve bu bariyerler, kendimizi sonuna kadar açmamızı engellemektedir. O halde Kant, ilişkilerin baştan güvensizlik ya da kendini koruma olursa mümkün olmayacağını mı yoksa hiçbir zaman gerçek anlamda güvenemeyeceğimiz için gerçek bir ilişkinin mümkün olmadığını mı düşünmektedir? Bu konuda fikrinin ne olduğu açık olmamakla birlikte aslında tahmin edilebilir. Belki de bu nedenle Kant'ın, düzenli arkadaş toplantıları dışında pek sosyal olmadığı aktarılmaktadır. Ayrıca duygularını dışa vurma konusunda ve ilişkilerinde, özellikle gençlik yıllarında, son derece kontrollü olduğu kaynaklarda geçmektedir.

‘‘...bir hazlar toplamı olarak değerlendirilirse, onun [Kant] için yaşamın değeri ‘sıfırın altına iner.’... Bu, onun dünya görüşünün ve yaşama üslubunun temel şiarıdır. Daha başından bu yaşamın hedefi mutluluk olmamıştır; tersine bu yaşam, daima ve daima düşüncede özerklik ve istençte bağımsızlığa yönelik olmuştur. İşte bu noktada Kant'ın gençliğini, ancak belli bir manevi disiplin altına sokulmuş haliyle değerlendirmek zorunlu olur...’’ (Cassirer, 2007, s. 33).

Yalan konusuna gelince, eserlerindekiyle tutarlı biçimde, yalan söylemenin kendimize olan sorumluluğumuzu ihlal etmek olduğunu bildirmektedir. Bayan Herbert'i, eyleminin (yalanını itiraf etmenin) sonucundan dolayı pişman olup olmadığını sorgulamaya yönelmektedir (Langton, 1992, s. 483). Bu da Kant'ın, ahlak görüşünde eylemin sonucuna değil de niyetine bakmasıyla ilgilidir. Onun açısından, her ne kadar sonucunda Bayan Herbert, sevgilisinin aşkı ve güveninin kaybetmiş olsa da yaptığı itiraf, ahlaklı bir eylemdir. Bu nedenle pişman olmaması gerekmektedir. Yalan söylemek, tüm insanlara karşı yapılmış bir suçsa buna karşın insan yaşamakla yükümlüyse, kendisinin veya başkasının yaşamını koruma amacıyla yalan söylenebilir mi? Kuçuradi bu konuda Victor Hugo'nun *Sefiller* romanını örnek vermektedir. Polisin karşısında Jean Valjean'ı korumak uğruna yalan söylemiş, gümüş takımlarını onun çalmadığını, aksine kendisinin verdiğini söylemiştir. Bu, bir yalandır ve Jean Valjean, hırsızlık yapmıştır. Ama rahibin polise söylediği yalan, Jean Valjean'ın yaşamını kurtarmış ve onun için olumlu anlamda bir dönüm noktası olmuştur (Kuçuradi, 1988, s. 23). Kaldı ki Bayan Herbert belli ki üzerindeki baskılardan ve yargılanma korkusundan dolayı eski ilişkisiyle ilgili bazı şeyleri saklamak zorunda kalmış; fakat daha sonra açık yüreklilikle itiraf etmiştir. Yani kendini korumaya çalışmıştır. O halde eylemde niyete bakılacaksa, yalan konusunda da aynı ölçüde bakmak yaşamsal önem taşıyabilir.

Mektubun sonunda Bayan Herbert'in, yaşama azmini kaybetmiş biri olarak nasıl yaşaması gerektiği sorusuna yanıt olarak üç şey önermektedir: Eğitim, ceza ve sonrasında rahata yani huzura kavuşma (Langton, 1992, s. 484). Orjinalinde eğitim için 'instruction' kelimesi vardır ve bunun Almanca karşılığı 'Anweisung' kelimesidir. Bu aslında Kant'ın tavsiye ettiği eğitimin niteliğine işaret etmektedir. Her iki sözcük de aslında 'talimat' anlamını taşımaktadır, yani bir öğreti içermektedir. Sonrasında gelen 'ceza' (İngilizce 'penalty', Almanca 'strafe') öğüdü, aslında ne türden bir eğitimi kast ettiğini açık kılmaktadır. Kant'ın tavsiyesi, Bayan Herbert'in bundan sonra Hristiyan öğretilerinden çıkmayacak bir ahlakî çizgide yaşaması gerektiğidir. Ruhunun huzura kavuşup rahatlaması ise bundan sonra zaten gelecektir. Kant'ın kendi yaşamında izlediği yöntemler ve yaşama tarzı, kast ettiğinin bu öğretiler olduğunu doğrulamaktadır aslında.

Kant, kendi yaşamında katı bir disiplinden yana olmuştur. Bütün güdü ve eğilimlerin, sıkı bir kontrole bastırılabilceğini düşünmektedir. Okul yıllarında oldukça katı dua ve ibadet uygulamaları, vecd saatleri, vaazlar ve kürsü konuşmaları ile dolu bir eğitim aldığı aktarılmaktadır. Bu eğitim, onun hem ahlakî hem de entelektüel kişiliğinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır (Cassirer, 2007, s. 33). Aynı katılıkla Kant, yalan ve gerçek düşüncelerini gizleme konusunda oldukça nettir. Ona göre bu eylemler, sadece belli bir insana karşı değil, tüm insanlara karşı yapılmış ahlaksızlıklardır ve hem bayağı hem de aşağılıktır. Hatta yalan söylemeyi, birini sinsice zehirleyerek öldürmekle eş tutmaktadır (Kant, 2007, s. 263). Hatta yalan konusunda ayrıntılı biçimde Cizvit öğretilerindeki caiz ve caiz olmayan eylemlerden örnekler vermektedir (Kant, 2007, s. 262).

İlginç olan şeylerden biri, Kant'ın 'kimsenin bir başkasının hatalarını söylemeye yetkili olmadığını' düşünmesine (Kant, 2007, s. 265) karşın Bayan Herbert'in tavsiye isteği konusunda kayıtsız kalmayıp bir de onu eleştirmesi olmuştur. Belki de 'kendinden geçmiş, akli başından gitmiş, akli düzensizleşmiş bu küçük hanımın' (Langton, 1992, s. 499), eğitim tavsiyesine gerçekten ihtiyacı olduğunu düşünmesindedir. Gerçi Kant'ın ahlakî buyrukları da aslında bilgimizi iyi niyetle paylaşmamız eylemine yol açmaktadır. Öte yandan Kant, Bayan Herbert'in mektuplarını bir başka kadına Elisabeth Motherby'e gönderir ve bu vesileyle Bayan Motherby'nin iyi bir eğitimle yetiştirildiği için ne kadar şanslı olduğunu belirtir. Bu nedenle Bayan Herbert'in aksine Bayan Motherby'nin, 'amaçsızca yaşama' ve 'daldan dala konmanın' tehlikelerine karşı uyarıya ihtiyacı yoktur. Bu yüzden Bayan Motherby, Kant'ın 'şerefli, onurlu hanımefendisidir'(Langton, 1992, s. 499). Kant, iki kadın arasında açıkça karakter karşılaştırması yapmaktadır; üstelik farkında olarak ya da olmayarak iki kadına da değer biçmektedir. Aşk ilişkileri ve yaşadıkları bakımından Bayan Herbert, doğru düşünmesi sekteye uğramış ve bu yüzden tavsiyelere ihtiyacı olan biri iken; Bayan Motherby, iyi bir eğitim almış

olduğu için akılsız heyecanlar ve zevk peşinde koşmayacak kadar olgundur ve tavsiyeye ihtiyacı yoktur.

Bizzat Kant'ın ifadeleriyle “*hep neyin gerçekleşmesi gerektiği vaaz edilir; ama bunun mümkün olup olmadığı kimsenin aklına gelmez... kendisinden isteneni yapıp yapamayacağını anlamak için, insanı tanımak gerekir.*” (Kant, 2007, s. 13). Bu yüzden olsa gerek Kant, Bayan Herbert hakkında bilgi almak için ortak tanıdıkları olan J. B. Erhard'ın bilgisine başvurmuştur. Bay Erhard, Bayan Herbert'i ‘idealindeki aşkı yaşamak uğruna kendisini güvenini boşa çıkarmış bir adama teslim etmiş; daha sonra hayalini kurduğu bu sevgiye erişmek için eski ilişkisini yeni sevgilisine anlatmış’ biri olarak tasvir etmektedir. Mektubun sonunda dikkat çekici ve yargı yüklü bir ifade bulunmaktadır: “*Arkadaşım Herbert, daha incelikli (hassas, zarafetli) olsaydı, yine de kurtarılabilceğini (korunabileceğini) düşünürdüm.*” (Langton, 1992, s. 499) Anlaşılan o ki kendisinden umut kesilmiş, yeniden, ‘beklendiği gibi’ yaşayabileceği konusunda şans verilmemektedir. Bayan Herbert, kendisini tanıyan bu erkeğin gözünde, seçimlerinden dolayı artık korunabilecek ya da kurtarılacak biri değildir. Oysa bir insanı tanımak ve onu değerlendirmek söz konusuysa ve bunu yapmak için eylemlerine bakmamız gerekiyorsa, tüm yönleriyle, tüm taraflarıyla bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Burada ise sadece Bayan Herbert üzerinde durulmaktadır ve kendisinden zaten umut kesilmiştir. Onu değerlendiren erkeklerin gözünde -ki buna muhtemelen yeni sevgilisi de dâhildir- yeterince ‘hassas’ yani dikkatli davranmamıştır. Bu kelime, zarafet anlamını da içermektedir. Yani Kant'ın erdemler konusunda kadınlara biçtiği, kadınlarda olması gerektiğini düşündüğü zarafet anlamı vardır.

Kant ve Bayan Herbert, Herbert'in yüz yüze görüşme teklifine rağmen hiçbir zaman bir araya gelmemişlerdir. Yaşadıklarını atlatma ve sonrasında nasıl yaşaması gerektiği konusunda tatmin edici bir yanıt, bir yardım alamamış olsa gerek ki Langton'ın aktardığına göre Bayan Herbert, 1803 yılında kendini öldürmüştür (Langton, 1992, s. 505).

Sonuç

Duyusal dünyanın verilerinin görüngüsel olduğu, yani dünyanın bilgisi konusunda duyularımıza güvenemeyeceğimizi, nesnelere hiçbir zaman olduğu gibi (noumen) bilemeyeceğimizi (Kant, 1868, s. 535) söylerken Kant, duyusal algıların yanıltıcılığına vurgu yapmıştır. Kendisi tam bir akıl insanıdır. Dolayısıyla tasarımı yaptığı ‘ödev insanı’ da tamamen akılsal bir varlıktır. Bu nedenle en yüksek iyiyi, Tanrı olarak göstermektedir. Ancak bu dünyada Tanrı'yı, kişisel deneyimlerimizde hissettiklerimiz dışında bulma şansımız yoktur. Dolayısıyla kusurlu varlıklar olarak da her zaman doğruyu bulma şansımız da yoktur. Üstelik ilişkiler söz konusu olunca, özellikle aşk, evlilik, aile gibi bize en yakın insanlarla yaşadıklarımız dolayısıyla

en çok hassasiyet duyduğumuz insanlar söz konusu olduğunda karar vermek; her zaman kolay olmamaktadır.

Dış dünyayı gözlemlerken bilgide akıl dışındaki kaynaklar güvenilmezse ve ilişkilerimizde bizi yönlendiren çoğu zaman hissettiklerimiz yani duygularımız ise karar vermek, yargıda bulunmak bu kadar katı ve kolay olabilir mi? Kant'ın tavsiyesi yine akılsal davranmak yönünde olacaktır ki hayatı da öğretilerle bu kadar uyuşmuş az bulunur bir düşünür olarak Kant'ın seçimleri de eleştirilebilir aslında: Kaynaklarda evlendiğine dair hiçbir bilgi geçmemektedir. Elbette bu hiçbir gönül ilişkisi yaşamadığı anlamına gelmemektedir. Ancak yine kaynaklara göre gerek yaşamındaki maddi sıkıntılardan dolayı sürekli çalışmak zorunda kaldığı, gerekse kendi tercihiyle, insanlarla sınırlı ve oldukça kontrollü ilişkiler yaşamış bir düşünürdür. Acaba Kant, böyle bir yaşamı tercih ederken, kendi sınırlarının da zorlanmasından endişe duymuş olabilir mi?

Kant'ın ahlakî öğretilerinin, kaçınılmaz olarak, içinde büyüdüğü Hristiyan öğretilerinden kaynaklandığı açıktır. Bu öğretilerin, erdemler söz konusu olduğunda, özellikle kadınlar üstünde daha ezici olduğu da aşikârdır. Daha 'yasak meyve' mitinden bu yana kadın, 'günaha azmettirici, baştan çıkarıcı' sıfatlarına layık görülmüştür. Hristiyan mitlerinden biri olan Lilith efsanesi dahi buna örnektir. Eşitlik talebinde kadın, lanetlenmeye ya da yalnız kalmaya mahkûmdur. Cadı avlarının olduğu (sadece Ortaçağ değil Rönesans'ta da devam etmiştir) dönemlerde özellikle kadınlar bununla itham edilmiş ve öldürülmüştür. Ahlakî kuralların yargılayıcı yönü, cinsiyetler söz konusu olduğunda nadiren eşitlikçidir. En iyi halinde bile kadın; kırılğan, edilgen bir varlık olarak erkeğin korumasına tâbi görülmektedir. Kadın, hislerini rahatça ve talepkâr biçimde ifade ettiğinde 'hoppalıkla', 'hafifmeşreplikle' itham edilebilir; ancak aynı davranış erkekte cüretkârlık ve cesaret olarak ödüllendirilebilmektedir. Bu örnek olay, yani mektuplaşmalar, Bayan Herbert'in nahif bir şekilde yardım isteğine karşın Kant'ın değerlendirmeleri, ödev ahlakî düşünürünün, Hristiyan öğretilerinden kopmadığını göstermektedir. Üstelik Kant'ın (1724-1804) yaşamı, katı ahlakçılığıyla meşhur Viktoryen Dönem'e (1837-1901) tarihsel olarak yetişmemiş olsa da, kadınların kocalarının otoritesi altında varlık bulduğu bir dönemde sürmüştür. Öyle ki bu dönemin kadınlar üzerindeki ahlakî baskısına yönelik olarak Mary Wollstonecraft (1759-1797) tarafından 1792 yılında *A Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Haklarının Bir Savunması) adıyla bir metin kaleme almıştır.

Wollstonecraft, ilk feminist metinlerden sayılan bu yazısında, ahlak söz konusu olduğunda yargının kadın üzerinde daha katı olduğunu, örneğin iffetin aslında bir erdem değil de erkeklerin dünya üzerindeki yerlerini korumak için kullandıkları bir kavram olduğunu iddia etmiştir (Wollstonecraft, 1792, s. 139). Kadınlara daima zarafet yakıştırılmış ve hoş, zarif bir

kadının daima aşağı bakması öğütlenmiştir. Bir erkek gibi yükselmeye çalışması, ona yakıştırılan zarafete ters görülmüştür (Wollstonecraft, 1792, s. 71). Kant da zaten erdemleri, cinsiyetlere göre ayırmaktadır ve kadına zarafeti, hoşluğu yakıştırmaktadır. Kadınlar, daha çok duygusal ve narin varlıklar olarak görüldüğü için korunmaya muhtaç algısına maruz kalmaktadırlar. Belki de Kant'ın Bayan Herbert'e yaklaşımında da aynı korumacı his vardır. Zaten öğretileriyle yetiştiği Pietist ahlak anlayışı da merhamete açıktır. Ancak bu tutum, Bayan Herbert'in trajik biçimde kendi yaşamına son vermesini engelleyememiştir. Elbette bunu, Kant'ın öğretisinin gerçek yaşamda geçersizliği olarak görmek yanlış olacaktır. Zaten Bayan Herbert, bunu yaparak ödev insanına gösterilen 'ne olursa olsun yaşamakla yükümlü olmak' ilkesine aykırı davranmıştır. Ancak belki de Bayan Herbert'in ilişkilerini ve deneyimlerini daha yakından görmek ve anlamaya çalışmak, onun yaşamını sürdürmesinde daha iç açıcı tavsiyelerde bulunmayı sağlayabilirdi. Kant'ın da kabul ettiği gibi, insanlar, ilişkilerde kendilerini tamamen açma konusunda isteksizdirler. Çünkü aşağılanmaktan korkarlar. Çekingen davranma eğilimindedirler (Kant, 2007, s. 256). O halde bir insanın, cinsiyetinden dolayı daha baştan farklı, olumsuz biçimde değerlendirileceğini bilmesi; onun kendini açmasını zaten engellemiş olamaz mı? Aslında cinsiyetlerin, biyolojik ya da duygusal nitelikler bakımından birbirinden farklı olduğunu kabul etmek zor değildir. Sevgi, her iki cinsin de arzusudur ya da ihtiyacıdır; nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın. Kendimizi korunmasızca açık kıldığımız nadir ilişkilerdendir. Zaten stratejilere başvurduğumuzda güvenle birlikte bu his de yara almaktadır. Tutumlarımızın ya da duygularımızı ifade etme tarzımızın cinsiyetimize, farklı biyolojik özelliklere dayandığı iddia edilebilir. Kaldı ki bunlar da içinde yaşadığımız toplumda ya da çevrede, ailede cinsiyetlere yüklenen, bireylere yüklenen ve empoze edilen beklentilere göre şekillenmektedir. Bu nedenle konu erdemler ve ilişkilerde etik davranmak olduğu zaman erdemlerin cinsiyetlere bağlı olarak değişebileceği tartışmalıdır. Çünkü her iki cinsiyetin de ortak zemini insan olmaktır.

Kaynakça

- Cassirer, E. (2007). Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi. Çev. Doğan Özlem. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Heimsoeth, H.(2012). Kant'ın Felsefesi. Çev. Takiyettin Mengüşoğlu. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Kant, I. (2009). Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi. Çev. Ioanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kant, I. (2007). Ethica Etik Üzerine Dersler. Çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Kant, I. (2010). Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları.
- Kant, I. (1868). Kritik der reinen Vernunft. Herausgegeben von Gustav Hartenstein. Leipzig: Leopold Voss.
- Kaygı, A. (2006). Kesin Buyruğu Doğru Anlamak –Barışın Felsefesi 200. Ölüm Yıldönümünde Kant. Ankara: Türkiye Felsefe KurumuYayınları (Ed.).
- Kuçuradi, Ioanna (1988). Uludağ Konuşmaları (Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay.
- Kula, O.B. (2008): Kant Estetiği ve Yazın Kuramı. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Langton, R. (1992). Duty and Desolation. *Cambridge Journals; Philosophy*; Volume 67; Issue 262; pp. 481-505.
- Tüzer, A. (2015). Tanrıyı Oynamak: Kant Etiğinin Kitiği. *Beytül Hikme Felsefe Dergisi*; C. 5, S. 2, s. 139-167.
- Wollstonecraft, M. (1792). A Vindication of the Rights of Woman.

